

Організаційні засади функціонування загальноосвітніх навчальних закладів у великій Британії та Україні: порівняльний аналіз

О. В. Шаповалова, Н. М. Павлушенко, В. Г. Бутенко, О. С. Білер

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Corresponding author. E-mail: olgashap95@mail.ru

Paper received 25.01.21; Accepted for publication 12.02.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-245IX96-10>

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз організаційних засад функціонування загальноосвітніх навчальних закладів Великої Британії та України. Конкретизовані обов'язкові етапи навчання у школах України та Великої Британії, які впливають на процес становлення і розвиток середньої освіти.

Ключові слова: Організаційні засади, навчальні заклади, педагогічний процес, моніторинг знань, національний курикулум, централізація-децентралізація управління шкільною освітою, навчально-методичне забезпечення.

Постановка проблеми. На початку 90-х років ХХ століття у Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») було відзначено необхідність вивчення зарубіжних досягнень у сфері освіти для прискорення розвитку української освіти і науки [1, с. 39–57]. У Національній доктрині розвитку освіти інтеграція української освіти до європейського та світового освітнього просторів визначена одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики, а у Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні зазначено, що запозичений міжнародний досвід має бути гармонізованим з кращими українськими національними традиціями [2, с. 6].

Аналіз актуальних досліджень засвідчив, що вивчення шкільної освіти країн Європи та світу є надзвичайно актуальним для України. До цієї проблеми все частіше звертаються українські науковці, зокрема, такі, як: Н. Балацька, Н. Лавриченко, О. Локшина, О. Матвієнко, О. Мілютіна, Н. Мороз, А. Сбруєва, Р. Сойчук та ін.

Деякі аспекти організації шкільної освіти у контексті глобалізаційних процесів в освіті під впливом соціально-економічних чинників розглянуто в докторських дослідженнях українських компаративістів. Зокрема, в докторській дисертації О. Локшина «Тенденції розвитку змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу» досліджує організацію шкільної освіти Великої Британії через призму вивчення змісту шкільної освіти британських шкіл [3].

У докторській дисертації А. Сбруєвої «Тенденції реформування середньої освіти розвинених (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.)» (2004 р.) організація педагогічного процесу у британських школах проаналізована в контексті стандартозорієнтованої стратегії освітніх реформ, які сприяли вдосконаленню якості навчання та виховання, а також покращенню рівня управління та фінансування шкіл Великої Британії.

Значний доробок у дослідженні різних аспектів шкільної освіти Великої Британії здійснено також українськими науковцями у кандидатських дисертаціях. Так, Н. Балацька у кандидатській дисертації «Професійна орієнтація учнів у сучасних середніх школах Англії» (2004 р.) характеризує організацію педагогічного процесу в школах Англії в контексті професійної підготовки учнів у середніх школах [4].

Український компаративіст О. Мілютіна у канди-

даському дослідженні «Полікультурна освіта учнів середньої загальноосвітньої школи у Великій Британії» (2008 р.) розглядає організацію шкільного педагогічного процесу у британських школах через призму реалізації полікультурної освіти в чотирьох територіальних одиницях країни.

Попри існуючі напрацювання, організація педагогічного процесу в школах Великої Британії не стала предметом окремого аналізу. Зокрема, відсутні цілісні дослідження цілей, завдань, принципів, форм і методів організації британського шкільного педагогічного процесу, що є надзвичайно актуальним, з огляду на декларовані нашою державою євроінтеграційні наміри.

Мета статті – здійснити порівняльний аналіз організаційних засад функціонування загальноосвітніх навчальних закладів Великої Британії та України. Конкретизувати обов'язкові етапи навчання у школах України та Великої Британії, які впливають на процес становлення і розвиток середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. За роки незалежності України в галузі освітнього законодавства було прийнято низку законів та урядових постанов, які стали підставою для розроблення та впровадження сучасного змісту освіти: закони України «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», Постанови Кабінету Міністрів України «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання», Закон «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої і дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» № 6518, що скасував перехід на 12-річну освіту тощо. Законом «Про загальну середню освіту» було передбачено розробку стандартів початкової, базової та повної середньої освіти [5, с. 103–126].

Освітні цілі, відображені в освітніх документах та стандартах, передбачають, що зміст та організація навчання і виховання має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, системності, інтегрованості, єдності навчання й виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави. Так, наприклад, початкова освіта спрямована на всебічний розвиток молодших учнів і повноцінне оволодіння

ними всіма компонентами навчальної діяльності «через формування в учнів повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок, бажання та вміння вчитись... Діти мають набути достатній особистий досвід культури спілкування і співпраці в різних видах діяльності, самовираження у творчих видах завдань» [6, с. 163–213].

Спрямованість української школи на виявлення і розвиток творчого потенціалу всіх учасників навчально-виховного процесу визначено у найважливіших документах, які було створено за роки незалежності. Суттєве реформування системи освіти визначається Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття») (1992), законом «Про освіту» (1996), законом «Про загальну середню освіту» (1999), «Національною доктриною розвитку освіти у XXI столітті» (2002) та пріоритетними положеннями Болонської декларації. Важливим кроком у вдосконаленні освіченості українського населення було встановлення 12-річного терміну навчання в загальноосвітній школі, яке було скасоване у 2010 році. За роки незалежності не вдалося створити умови для переходу до 12-річного терміну навчання для здобуття повної загальної середньої освіти, що відповідало б провідним світовим і європейським тенденціям, зокрема, британським.

Сьогодні також можна відзначити неповне забезпечення рівного доступу всіх громадян України до якісної освіти, хоча тенденція до егалітаризації (забезпечення рівності прав учнів на освіту) є провідною як для українських, так і для британських шкіл. Проте, варто відзначити, що у британських школах ця проблема розв'язується більш наполегливо, ніж в українських.

Актуальним для шкіл України і Великої Британії є поєднання загальноосвітньої та професійно-спрямованої підготовки учнів у старшій середній школі. І якщо британські школи мають значний досвід у організації профільного навчання для школярів, то для українських середніх загальноосвітніх навчальних закладів профілізація старшої школи є принципово новим кроком. Впродовж останніх років створено значну частину навчально-методичного забезпечення профільного навчання, а також тривають теоретичні та практичні пошуки раціональних моделей і форм такого навчання. Іде боротьба за відповідність здобутої шкільної освіти ринковим вимогам [2, с. 42].

Сьогодні існує нагальна необхідність дослідити питання централізації-децентралізації управління шкільною освітою в Україні, що має здійснюватися в умовах дефіциту бюджетних коштів на її утримання і передбачати подальше зменшення кількості центральних органів виконавчої влади, структурних підрозділів окремих підсистем освіти, з одного боку, і надання автономії окремим її підсистемам, структурним підрозділам – з іншого. Зростає роль громадсько-державного управління шкільною освітою, що зумовлює визначення її цілей та окремих функцій. Досить високими темпами розвивається інформаційно-аналітична система управління освітою у середніх загальноосвітніх закладах (автоматизація, розробка програмно-технологічних комплексів, інформаційних баз, технічний та програмний супровід Інтернет-

серверів для учасників навчально-виховного процесу тощо). У Великій Британії відбувається поєднання і збалансування дії централізаційно-децентралізаційних механізмів тому досвід цієї країни може бути досить корисним для українських шкіл.

Сьогодні спостерігається посилення стандартизованих вимог до якості шкільного педагогічного процесу як у британських, так і в українських школах. І у Великій Британії і в Україні розгорнуто роботу з передбаченого законодавством перегляду державного стандарту загальної середньої освіти. В Україні затверджено нову редакцію освітнього стандарту для початкової школи, яка відрізняється певним розвантаженням змісту навчання, посиленням уваги до природничої, інформативної та іншомовної складових, а також акцентованим діяльнісно-практичним його спрямуванням, чіткішим визначенням результатів навчальної діяльності і критеріїв їх виявлення. В кінці 2011 року прийнята нова редакція освітнього стандарту для основної і старшої школи, однак вона не розв'язала проблеми перевантаження освіти. [2, с. 43].

Нині пріоритетними для України є такі напрями змін в освітній політиці:

- забезпечити доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти;
- подовжити навчання учнів у школі до 18-річного віку;
- відокремити освіту від політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- переглянути та вдосконалити зміст загальної середньої освіти;
- забезпечити ефективну реалізацію ідеї профільного навчання в старшій школі;
- здійснити інформатизацію навчально-виховного процесу;
- оптимізувати мережі загальноосвітніх навчальних закладів.

До спільних тенденцій вдосконалення організації педагогічного процесу в українських та британських школах ми відносимо такі:

- подовження обов'язкового шкільного віку;
- егалітаризація (рівність прав учнів на освіту);
- поєднання і збалансування дії централізаційно-децентралізаційних механізмів дії управління освітою;
- посилення стандартизованих вимог до якості педагогічного процесу.

Педагогічний процес в українських школах організований на основі державного стандарту навчання, базового навчального плану та навчальних програм, а в британських школах роботу шкіл унормовує національний курикулум. В обох країнах зазначені документи адаптуються до потреб шкіл, а кожна школа має власний план розвитку. Але в Великій Британії спостерігається чіткіше вироблення цілей навчання в школах, ніж в Україні. Крім того, варто взяти до уваги наявність територіальних відмінностей у Сполученому Королівстві, що спонукало до створення освітньої законодавчої бази з урахуванням соціальних та географічних відмінностей між територіальними одини-

цями Великої Британії.

Для послідовного проведення державної політики в сфері загальної середньої освіти в Україні створені відповідні державні органи управління: Міністерство освіти і науки, міністерства і відомства, яким підпорядковані заклади загальної середньої освіти, управління освіти обласних державних адміністрацій, відділи освіти районних (міських) державних адміністрацій [7, с. 540]. Керівництво загальноосвітнім навчальним закладом здійснює директор. Колегіальним органом управління загальноосвітнім навчальним закладом є педагогічна рада, повноваження якої визначаються Положенням про загальноосвітні навчальні заклади. Органом громадського самоврядування загальноосвітнього навчального закладу є загальні збори (конференція) колективу загальноосвітнього навчального закладу. У загальноосвітніх навчальних закладах можуть функціонувати методичні об'єднання, що охоплюють учасників навчально-виховного процесу та спеціалістів певного професійного спрямування. На відміну від України, британське управління школами відбувається на національному та регіональному рівнях, з урахуванням відмінностей в управлінні освітою у різних територіальних одиницях Великої Британії. Для британської моделі організації педагогічного процесу характерним є принцип територіальних відмінностей, оскільки країна складається з чотирьох територіальних одиниць, які мають власні відмінності в організації педагогічного процесу.

Важливо відзначити, що для сучасного стану системи управління освітою в Україні характерний процес децентралізації, тобто передача функцій і повноважень від вищих органів управління нижчим, хоча раніше, до періоду здобуття Україною незалежності, система управління освітою була централізованою. Велика Британія пішла шляхом посилення децентралізованого управління освітою, хоча зараз країна прагне змінити форму управління шкільною освітою на централізаційно-децентралізаційну і посилити таким чином вимоги до дотримання державного стандарту навчання та виховання учнів.

Фінансування системи шкільної освіти в Україні відбувається таким чином: Міністерство освіти і науки України виділяє кошти обласним держадміністраціям, які в свою чергу, розподіляють кошти на районні держадміністрації, а далі – кошти розподіляються на районний методкабінет, або на школи чи позашкільні навчально-виховні заклади. Більшість британських шкіл отримує пряме фінансування від уряду, а місцеві органи управління освітою не мають таких потужних фінансових повноважень, як раніше.

Законом України «Про загальну середню освіту» визначено, що термін навчання в Україні для здобуття повної загальної середньої освіти у загальноосвітніх навчальних закладах I–III ступенів становить 11 років:

- у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня – 4 роки;
- у загальноосвітніх навчальних закладах II ступеня – 5 років;
- у загальноосвітніх навчальних закладах III ступеня – 2 роки [8, с. 559].

Педагогічний процес в українських школах здійс-

нюється за груповою та індивідуальною формами навчання. Кількість учнів у класі може варіюватися від 5 до 30 осіб. Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів визначає структуру та зміст загальної середньої освіти через інваріантну і варіативну складові, які встановлюють погодинне та змістове співвідношення між освітніми галузями (циклами навчальних предметів), гранично допустиме навчальне навантаження учнів та загальнорічну кількість навчальних годин.

У Великій Британії обов'язкове навчання учнів (від 5 до 16 років) включає в себе два етапи: початковий та середній. Навчальний план (як і навчальна програма) має назву курикулум, він відображає зміст шкільної освіти, шляхи його реалізації та основні вимоги до підготовки учнів у школах. З метою кращого уявлення подаємо результати порівняння етапів навчання в Україні і Великої Британії у вигляді таблиці:

Обов'язкові етапи навчання в школах України та Великої Британії

Назва країни	Обов'язкові етапи навчання
Україна	I ступінь – 4 роки навчання (учням 6–10 років) II ступінь – 5 років навчання (учням 10–15 років) III ступінь – 2 роки навчання (учням 15–17 років)
Велика Британія	1 ключовий етап – 2 роки навчання (учням 5–7 років) 2 ключовий етап – 4 роки навчання (учням 7–11 років) 3 ключовий етап – 3 роки навчання (учням 11–14 років) 4 ключовий етап – 2 роки навчання (учням 14–16 років)

Важливого значення в українських школах набуває сьогодні реалізація демократичної педагогіки, відповідно до положень якої учитель та учень працюють на демократичних партнерських засадах. Велика Британія має тут деякі переваги. Адже в британських школах досвід демократичних та рівноправних відносин між суб'єктами педагогічного процесу (вчителями, учнями, батьками, представниками соціальних служб) є більш тривалим. Вчитель та учень працюють як суб'єкти педагогічного процесу, передаючи один одному власний досвід. Наразі українські школи інтенсивно працюють над виробленням та вкоріненням демократичних та рівноправних відносин між суб'єктами навчання. Крім того, у Великій Британії надається фінансова підтримка прагненням демократичних відносин (відбувається фінансування різноманітних програм, спрямованих на демократизацію освіти), а в Україні належна фінансова підтримка таких програм відсутня [8, с. 560].

Сьогодні вдосконалення потребує моніторинг знань учнів українських шкіл. Запроваджуючи 12-бальну систему оцінювання, Міністерство освіти і науки не мало сумніву в необхідності цих невідкладних і, без перебільшення, революційних змін, оскільки колишня чотирибальна система не забезпечувала достатньо об'єктивного оцінювання, слабо стимулювала учнів. 12-бальна система оцінювання дає змогу проводити оцінювання в чотирьох якісних вимірах: низький, середній, добрий, високий, розподіляючи кожний із них на три рівні. 12-бальна система оцінювання в поєднанні з дійовим тематичним обліком знань і державною атестацією є ефективною. Темати-

чний облік знань повинен бути основною формою атестації учня впродовж навчального року [9, с. 71]. Вичерпала себе і система випускних іспитів в Україні. З 2018 року відбувається незалежне тестування учнів з визначених предметів, в разі проходження якого, вони отримують сертифікат, який дає їм право вступати до вищих навчальних закладів.

Мета зовнішнього незалежного оцінювання: забезпечення реалізації конституційних прав громадян на рівний доступ до якісної освіти, здійснення контролю за дотриманням Державного стандарту базової і повної середньої освіти й аналізу стану системи освіти, прогнозування її розвитку. В Україні не створено всеосяжної державної системи моніторингу загальної середньої освіти. Нині немає достатньої кількості даних про стан шкільної освіти в країні, а це не дає змогу виробити стратегії поліпшення її якості. Зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень учнів, зорієнтоване на вступ до вищої школи, не стало органічною складовою навчального процесу в школі. В умовах орієнтації української освіти на європейські педагогічні стандарти особливого значення набуває розроблення та впровадження нових підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів. Британські

школи, зокрема, мають високий рівень відповідальності за дотриманням стандартів навчання.

Увага до моніторингу якості освіти постійно зростає як з боку Міністерства освіти і науки України, так і науковців та вчителів. Зроблені суттєві кроки щодо реалізації пріоритетних завдань зовнішнього тестування випускників середніх шкіл та абітурієнтів.

Висновки. Таким чином, аналіз структурних, змістових і методичних засад реалізації педагогічного процесу у британських школах дав змогу визначити їх особливості порівняно з організацією педагогічного процесу в середніх загальноосвітніх закладах України та визначити перспективні для запозичення елементи британського педагогічного досвіду.

Отже, зіставляючи досвід організації педагогічного процесу в школах України і Великої Британії, ми дійшли висновку, що тут присутні спільні і відмінні тенденції. Унікальність британського досвіду полягає в тому, що в країні забезпечений належний рівень фінансування освіти, також рівний доступ громадян до якісної освіти. В Британії краще реалізована ідея профільного навчання в старшій школі, а також збалансовані гуманітарна, природничо-математична, технологічна складові шкільної освіти тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») // Книга керівника навчально-виховного закладу : довід.-метод. видання / упорядк. : Б. М. Терещук, В. В. Скиба. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – С. 39–57.
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (друге видання) / Нац. акад. пед. наук України; [авт.: В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін.
3. Локшина О. І. Тенденції розвитку змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. І. Локшина. – К., 2011. – 40 с.
4. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англосовітських країн в контексті глобалізації:

(90-ті рр. XX – початок XXI ст.) : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / Сбруєва Аліна Анатоліївна. – К., 2005. – 462 с.

5. Закон України «Про загальну середню освіту» від 7 грудня 2000 року № 2120 // Освіта України : нормативно-правові документи. – Л. : Міленіум. – С. 103–126.
6. Державний стандарт початкової загальної освіти // Освіта України : нормативно-правові документи. – Л. : Міленіум. – С. 163–213.
7. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – 4-е вид., доповн. – К. : Либідь, 2003. – 615 с.
8. Закон України «Про загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 28. – С. 558–561.
9. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.

REFERENCES

1. About the State National Program "Education" ("Ukraine XXI Century") // The book of the head of the educational institution: the proof-method. editions / editors: B. M. Tereshchuk, V. V. Skyba. - X.: TORSING PLUS, 2005. - P. 39-57.
2. National report on the state and prospects for the development of education in Ukraine (second edition) / National. acad. ped. Sciences of Ukraine; [author: V.P. Andrushchenko, I.D. Bech, M.I. Burda, and others.
3. Lokshina OI Trends in the development of the content of school education in the countries of the European Union: author's abstract. dis for obtaining sciences. degree doc. ped. Sciences: special 13.00.01 "General pedagogics and history of pedagogy" / O. I. Lokshina. - K., 2011. - 40 p.
4. Sbrueva A., Trends in the Reform of Secondary Education in Advanced English-speaking Countries in the Context of Globalization: (90th Century XX - Early 21st Century): diss. ... doc. ped. Sciences: 13.00.01 / Srobuva Alina Anatolievna. - K., 2005. - 462 pp.
5. Law of Ukraine "On General Secondary Education" dated December 7, 2000, No. 2120 // Education of Ukraine: normative and legal documents. - L.: Millennium. - P. 103-126.
6. State standard of elementary general education // Education of Ukraine: normative and legal documents. - L.: Millennium. - P. 163-213.
7. Moiseyuk N. E. Pedagogy: textbook / N. E. Moiseyuk. - 4th form, supplement - K.: Lybid, 2003. - 615 p.
8. The Law of Ukraine "On General Secondary Education" / Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 1999. - No. 28. - P. 558-561.
9. Kremin VG Education and Science in Ukraine - Innovative Aspects: Strategy. Realization. Results / VG Kremen. - K.: Diploma, 2005. - 448 p.

Organizational functions of generalized educational institutions in the great britain and ukraine: comparative analysis

O. V. Shapovalova, N. M. Pavlushenko, V. H. Butenko, O. S. Biler

Abstract. The article presents a comparative analysis of the institutional foundations of the functioning of secondary schools of Great Britain and Ukraine. Specified mandatory step in schools of Ukraine and the United Kingdom, which affect the process of formation and development of secondary education.

Keywords: Organizational foundations, educational institutions, the pedagogical process monitoring knowledge of National Curriculum, the centralization-decentralization of school management, training and methodological support.